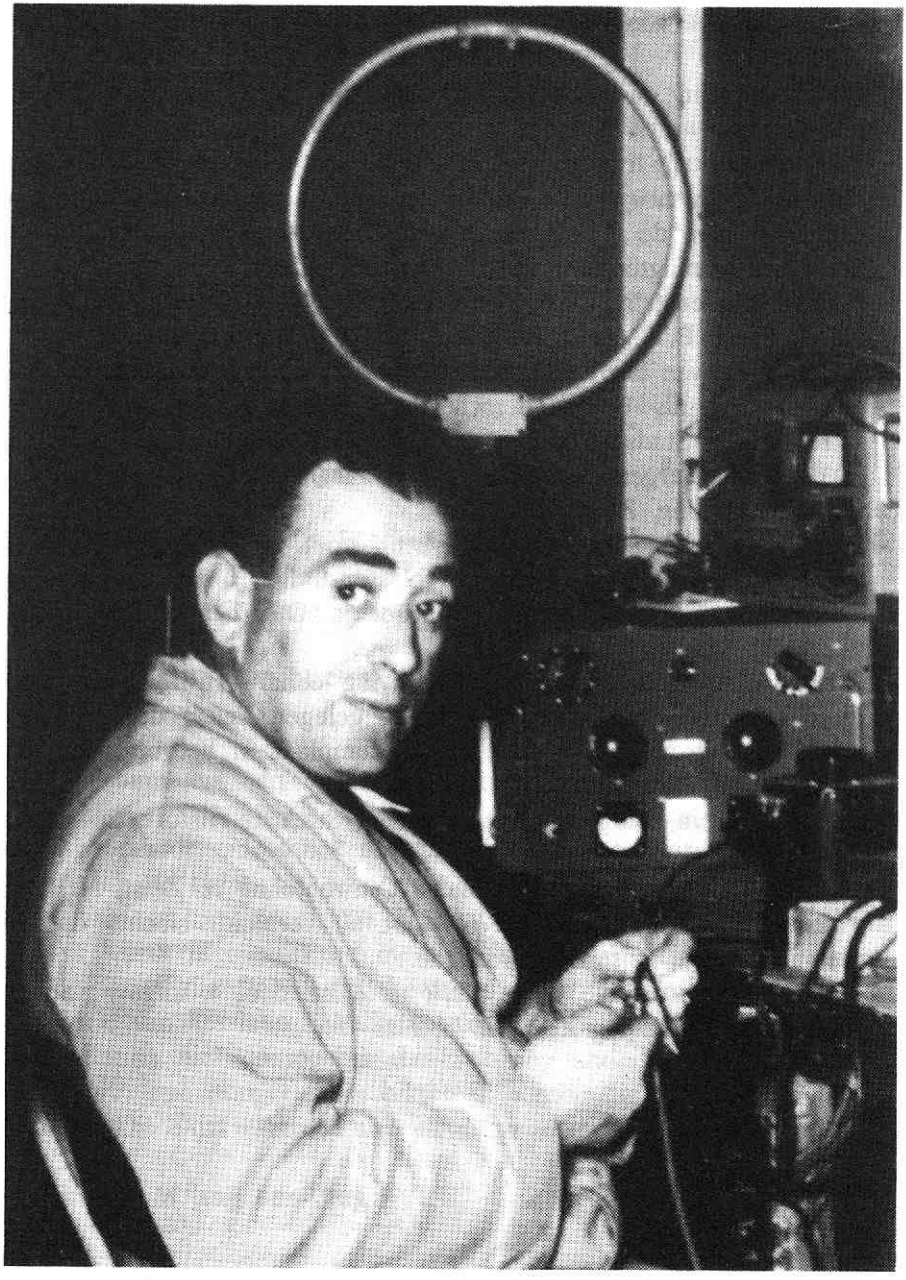

Gerrit van Schaik (1918-1988) (particuliere collectie)

UIT DE TIJD DAT TELEVISIE NOG 'VERBLUFFEND' GEVONDEN WERD ...

Op 28 maart 1933 traden Cornelia Vonk en Willem Cornelis Kan in Amsterdam in het huwelijk. Jazeker, dé Corry Vonk en dé Wim Kan. Heeft dat iets met televisie te maken? Wim Kan was toch nauwelijks te bewegen om op de televisie te verschijnen? Inderdaad, maar toch: 'Zij waren de eersten, die in ons land optraden als televisie-artiesten voor Z.K.H. Prins Bernhard'; en dat gebeurde in 1938 1). Het is vijftig jaar later, anno 1991, heel normaal dat wij per dag kortere of langere tijd televisie kijken. Men is gewend aan dit wonderlijke apparaat. Maar zo was het niet altijd!
Vooral in de begintijd van de openbare (proef-)uitzendingen was het nieuws, dat de voorpagina's van de kranten haalde. Daaruit volgt hier een bloemlezing:

14 december 1949:
Minister Spitzen deelde mee dat volgend jaar gestart zou worden met televisie-uitzendingen vanuit Hilversum. Voorlopig gedurende 18 uur per week. Wel was een kijkvergunning vereist, waarvan de kosten *f* 30,= per jaar bedroegen 2).

1 december 1950:
Radiohandel N.C. Boer aan de Voorheuvel was erin geslaagd experimentele uitzendingen van Philips op te vangen. Eindhoven zond uit op dinsdag, donderdag en zaterdag 3).

4 december 1950:
In Soesterberg werden de televisieprogramma's uit Eindhoven ook opgevangen door de amateur R. v.d. Berg. De ontvangst werd sterk gestoord door het drukke autoverkeer op de Rijksstraatweg, omdat de elektronische ontsteking van een auto als stoorzender fungeerde 3).

6 december 1950:
Onder de kop 'Televisie in Austerlitz' stond de volgende tekst:
Maandagavond werd geëxperimenteerd met een ontvangtoestel, gebouwd door de heer G. van Schaik, Oude Postweg 38 te Austerlitz, die werkzaam is als radiomonteur bij de firma Becker te Zeist. Het toestel bevat 24 lampen en heeft een speciale antennehoogte, 17 meter, die zeer scherp is gericht op Eindhoven. De beeldbuis

heeft een diameter van 16 cm. Alle onderdelen van dit toestel zijn door de heer Van Schaik zelf vervaardigd. De uitzending stond in het teken van de St-Nicolaasavond. Zij was wat beeld en klank betreft voortreffelijk, zodat velen van dit televisie-experiment hebben genoten 2).

24 oktober 1951:
Het bestuur van de Chr. Middenstandsvereniging, afdeling Zeist, belegde in gebouw 'Irene' een bijeenkomst, waarin de televisiebeelden van de N.C.R.V. te bewonderen waren.

2 november 1951:
Het actieve bestuur van de Belangenvereniging De Hoge Dennen/ Kerckebosch stelde zijn leden in de gelegenheid het vrijdagprogramma van de televisie-uitzendingen mee te maken in de kleuterschool.

21 november 1951:
Radio Koster plaatste op verzoek van het N.C.R.V.-comité Zeist twee ontvangtoestellen in gebouw 'Irene' aan de Slotlaan. Kinderen onder de 16 jaar zonder geleide worden er echter niet toegelaten!

23 november 1951:
Firma Severs verzorgde iedere vrijdagavond televisie-uitzendingen voor bewoners van De Hoge Dennen en Kerckebosch in de kleuterschool aan de Fred. Hendriklaan 4).

Uit deze bloemlezing kunnen twee conclusies worden getrokken:
1. minister Spitzen was te voorbarig geweest met zijn aankondiging, want de echte uitzendingen beginnen ruim een jaar later dan hij had meegedeeld;
2. niet iedereen had er *f* 30,= voor over om die wonderlijke beelden zelf te kunnen ontvangen.

Met name het uitvoerige bericht over de heer Van Schaik uit Austerlitz riep onze nieuwsgierigheid op en een bezoek aan mevrouw J.B. van Schaik-Hartjes was het gevolg; dit leverde de volgende bijzonderheden op:
In de twintiger jaren woonde in Zeist het echtpaar Piet van Schaik en Femia Hofstee. Piet was stratenmaker van beroep; zij kregen vijf kinderen, waaronder zoon Gerrit op 19 maart 1918. Na enige tijd

verhuisde het gezinnetje naar Austerlitz; men ging daar wonen aan het einde van de Oude Postweg. Jan van de Broek en Arie van Ginkel waren de buren.
Ver uit de buurt, in Zeddam, gemeente Bergh, werd in 1915 een meisje geboren in het gezin Hartjes; ze werd Johanna Berendina gedoopt, maar Annie genoemd. Zo rond 1933 verhuisde Annie eveneens, maar wél alleen! Ze ging in betrekking in Zeist, onder andere in pension 'Boschoord' aan de Woudenbergseweg. In die tijd leerde ze Gerrit van Schaik uit Austerlitz kennen.
Die twee konden het prima met elkaar vinden en besloten te trouwen, op 9 november 1939. Ze vonden een huurhuis in Austerlitz; Oude Postweg 86 konden ze huren van Willem en Debora Hardeveld.
Ondanks de moeilijke oorlogsjaren die daarop volgden, wilden ze samen een goed gezin opbouwen. Er werden zes zoons en een dochter geboren. Toen de huisbaas was overleden, diende zich een probleem aan: in de Achterhoek hadden veel mensen een eigen woning, maar dat idee was in Austerlitz nog vrij onbekend.
Annie drong aan het huis te kopen, maar Gert zag dat niet zo zitten: 'Ik heb daar geen verstand van; radio en televisie, dat ken ik en de techniek, scheepszenders en zo ... maar een huis kopen? Daar ga je mee de grond in!' Maar Annie zette door en zo werd het hun eigendom. Inmiddels weten wij dus ook meer van Gert van Schaik. Hij hield van de techniek, hoewel hij daar geen opleiding in gevolgd had. Nee, hij had van een paar dienstkameraden het nodige opgestoken en toen al een radio in elkaar geknutseld. In de techniek kon hij zich helemaal uitleven en dat deed hij na zijn diensttijd dan ook; aan de Arnhemse Bovenweg bij Radio Becker. Deze Becker had absoluut geen technisch inzicht; hij was boerenzoon met een goed zakelijk inzicht. Voor de techniek had hij drie mensen in dienst, die zorgden dat Becker radio's en stofzuigers kon verkopen en repareren. Gert's lust en leven was de radio en zó goed had hij het vak onder de knie, dat hij zich zelfs ontwikkelde tot een deskundige op het gebied van scheepsradio's. Dat werd ook de specialiteit van Radio Becker, die daarop naar de Dijnselburgerlaan verhuisde. Gert ging veel op reis: scheepsradio's plaatsen en repareren. En toen doken berichten op over een nieuw wonder: een kastje

waar niet alleen geluid uitkwam, maar ook bewegende beelden op mogelijk waren! Dat was iets ongehoords en Gert dook er onmiddellijk in. Las er veel over, dacht er veel over én ging aan de slag, direct na het einde van de oorlog in 1945. Maar hij was niet de enige: ook in Driebergen zat zo'n fanaat, Tukker. En die was Gerrit nét een slag voor! Hij kreeg het eerste beeld op zijn schermpje. Overigens werkten de twee nauw samen en hielden ze elkaar regelmatig op de hoogte. Had Tukker dus het eerst een beeld in Driebergen, Gert had het eerst een beeld in Austerlitz en bovendien een beeld waar je écht wat op kon zien. Hij had een soort voorzetlens bedacht van twee lagen plastic, waar een laag olie tussen zat en op die manier ontstond een beeld van 22 cm doorsnede. Daar kwam nog een zeer hoge antenne bij; 'Bart van de Heuvel en ouwe Henk Bos hielpen mee om dat ding op z'n plaats te krijgen'. Er werden vlaggetjes aangehangen en die en gene kwam al snel vragen wat er aan de hand was. Wist men in Austerlitz veel waar zo'n enorme mast voor moest dienen? Nee toch! 'Mogen wij komen?' was de veelgehoorde vraag. Zo kwam het dat in 1950 de huiskamer bij Gert en Annie afgeladen vol zat: de eerste St-Nicolaasintocht die je vanuit de makkelijke stoel kon zien. Dat was sensatie van de eerste orde in Austerlitz! En dan de voetbalwedstrijden; de krant wijdde daar het volgende artikeltje aan:

Experimentele televisie
Op bezoek bij een zelfbouwer
te Austerlitz

De heer G. van Schaik, wonende aan de Oude Postweg te Austerlitz, stelde ons in de gelegenheid om een televisie-ontvangst bij te wonen op het door hem zelf vervaardigde toestel. Deze televisie-ontvanger heeft, dankzij de kennis van de heer Van Schaik op dit gebied, een reikwijdte van 100 km, hoewel de uitzending uit Eindhoven slechts afgesteld is op een wijdte van 40 km. Ook heeft hij door het

plaatsen van een voorzetlens, gemaakt van twee lagen plastic waartussen zich olie bevindt, het beeld kunnen vergroten van 16 tot 22 cm.
De ontvangst is dan ook werkelijk uitstekend te noemen. Het beeld is zeer helder al kunnen allerlei storingen daarop invloed uitoefenen. Wat wij zagen was in ieder geval verbluffend. De vorige week waren dat sportwedstrijden en afgelopen zaterdag een film, welke zich echter minder voor zo'n experiment leent. In ieder geval heeft de heer Van Schaik met dit televisietoestel een goede prestatie geleverd, waarop hij terecht trots kan zijn.

Prachtig vond iedereen het!
Hoewel, iedereen ..... Annie had het er wel eens moeilijk mee. Ieder moment weer zo'n huis vol zittende, staande en vooral ook rokende mensen: 'Vroeger had je dan zeil en dan je bekleding, gewone matten d'r in en in een jaar tijds kon je ze wegwippen, niet van de kinderen, maar gewoon omdat die mannen ....' Annie maakt haar zin niet af, maar duidelijk is dat Gert's hobby haar toch wel eens grijze haren bezorgde. Dan verschijnt er een ondeugende twinkeling in haar ogen; ze denkt terug aan de kinderen, die de verhalen over de televisie bij Van Schaik natuurlijk ook gehoord hadden. En 's middags was er wel eens een kinderuitzending. Gert had gezegd: 'Als ik niet thuis ben doe je dat ding niet aan hoor!'.
Maar Annie had al zo terloops eens gevraagd hoe je dat ding aan moest doen en zei tegen de kinderen: 'Jongens, kom maar eventjes hoor, 't is zó leuk! Dat vond ik mooier als dat die grote kerels hier maar zaten te paffen. Op 't laatst heb ik de lange gordijnen maar weggehaald en een strook neergehangen, want ik kon om de haverklap maar weer wassen. Ja, wat wil je als er regelmatig 35, 40 mensen stonden te kijken? De zwagers van Becker kwamen ook regelmatig, die wilden dat ook wel 's zien. Maar de kinderen, dat was toch het leukste. Dan kregen ze ook nog patat van me. Niet

zoals nu hoor, ben je mal, gewoon in de slaolie, vaak waren ze zo vet als spek, maar 't was toch lekker'.
Zo beleefde Austerlitz dus de primeur van de eerste televisie, die door een groot aantal mensen bekeken kon worden. Geen fraai meubel, nee, gewoon een buis met een olielaag ervoor. Maar velen in Austerlitz herinneren zich dit wereldwonder nog als de dag van gisteren!

R. Loenen

Bronnen:

- Interview mevrouw J.B. van Schaik-Hartjes d.d. 9 juli 1990.
- Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in Woord en Beeld, Amsterdam 1938
- Zeister Nieuwsblad
- De Zeister Courant
- Nieuwe Zeister Courant

AGENDA

1992

9 januari	: vergadering redactiecommissie 'Seijst'
voorjaar	: lezing van drs. H.L.P. Leeuwenberg, adjunct-rijksarchivaris Utrecht, over de Evangelische Broedergemeente
najaar	: lezing van C.E.G. ten Houte de Lange over heraldiek

De redactie wenst U prettige kerstdagen en een voorspoedig 1992.